

АНАЛІЗ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ANALYSIS OF THE SETTLEMENT OF A DISPUTE WITH THE PARTICIPATION OF A JUDGE IN A CIVIL PROCEEDING

Семенюк Ю.Р.,

*студент юридичного факультету**Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Статтю присвячено дослідженню інституту врегулювання спору за участю судді у цивільному процесі України. Висвітлено погляди науковців на правову природу цього інституту. Проаналізовано правову регламентацію, а також судову практику, що склалась за період нововведень. Сформульовано висновки та пропозиції, спрямовані на вдосконалення процедури врегулювання спору за участю судді у цивільному процесі.

Ключові слова: правовий інститут, врегулювання спору за участю судді, медіація, суддя, цивільний процес.

Статья посвящена исследованию института урегулирования спора с участием судьи в гражданском процессе Украины. Осуществлен анализ взглядов ученых на правовую природу данного института. Проанализирована судебная практика, сложившаяся за период нововведений. Сформулированы выводы и предложения, направленные на совершенствование процедуры урегулирования спора с участием судьи в гражданском процессе Украины.

Ключевые слова: правовой институт, урегулирование спора с участием судьи, медиация, судья, гражданский процесс.

The article is devoted to the investigation of the dispute resolution institution with participation of a judge in the civil process in Ukraine. Highlighted the views of scholars on the legal nature are of this institute. Analyzed the legal regulation, as well as judicial practice, which has developed during the period of innovations has been. Formulated the conclusions and proposals aimed at improving the dispute settlement procedure involving the judge in the civil procedure process.

Key words: legal institution, settlement of a dispute involving a judge, mediation, judge, civil process.

Актуальність та важливість цієї теми дослідження зумовлена змінами в Цивільному процесуальному кодексі України в редакції Закону № 2147-VII від 03.10.2017 р., які принесли в процесуальне законодавство новий інститут – врегулювання спору за участі судді. Згідно з даними Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР) ця процедура стала популярною у використанні учасниками судового процесу. З огляду на актуальність питання, у статті буде проаналізовано це нововведення, а також розглянуто його основні переваги, недоліки та характерні риси.

Метою статті є дослідження інституту врегулювання спору за участю судді, висвітлення проблемних питань, що можуть виникнути під час практичного застосування норм, які регламентують процедуру врегулювання спору за участю судді.

Питання щодо врегулювання спору за участю судді у своїх працях досліджували О. Тиханський, О. Можайкіна, Н. Кіреєва, Є. Приймак, Т. Цувіна, Н. Грень, Л. Романадзе та інші.

Головною підставою запровадження врегулювання спору за участі судді є зміна усталеної судової процедури захисту прав, свобод та інтересів, завдяки звільненню її від зайвих, ускладнених, довгострокових, а також таких, що найчастіше не відповідають принципу пропорційності з огляду на мету цивільного судочинства, елементів, стадій, процесуальних дій тощо, своєю чергою, пропонує їх заміну новими, більш ефективними [1].

Нині в юридичній науці є різні точки зору щодо правової природи інституту врегулювання спору за участю судді. Так, О. Можайкіна вважає, що інститут врегулювання спору за участю судді є одним із видів медіації. Учена, обґрунтовуючи свою думку, виділяє основні критерії, за якими зараховує цей інститут до медіації:

- врегулювання спору відбувається за участю третьої (нейтральної сторони), якою виступає суддя. Так, під час вирішення спору за участю судді владні повноваження останнього полягають у тому, що він затверджує мирову угоду, а також слідкує за тим, щоб не здійснювалося зловживання процесуальними правами сторонами. Тобто така функція судді не може розглядатися як діяльність щодо здійснення правосуддя;

- до ключових принципів належать конфіденційність та добровільність;

- вирішення спору здійснюється з урахуванням найбільш прийнятних шляхів для сторін (тобто спір вирішується не лише на правових позиціях і в межах предмета позову, а й з урахуванням інтересів сторін);

- форми проведення процедури є спільні та закриті наради зі сторонами спору;

- відповідальність за прийняте рішення покладається на сторони спору;

- суддя, який проводить процедуру врегулювання спору, не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації та оцінку доказів у справі [2, с. 174–180].

Аналізуючи наукові праці Н.М. Грень, ми можемо дійти висновку, що, на думку вченої, врегулювання спору за участі судді є присудовою медіацією. За її твердженнями, присудова медіація є самостійною моделлю медіації, яка інтегрована в судову систему країни [3, с. 85].

Іншою є позиція Н.О. Кіреєвої та Є.П. Приймака. Науковці вважають, що врегулювання спору за участю судді не є за своєю суттю медіацією. Н.О. Кіреєва та Є.П. Приймак зазначають, що, на відміну від медіації, метою врегулювання спору за участю судді є лише спроба вирішити спір між сторонами на початку цивільного процесу з економією часу й коштів як сторін, так і держави, а також зі можливістю розглянути варіанти вирішення спору. При цьому суддя, на відміну від медіатора, може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору [4, с. 96]. Такої ж позиції дотримується і Т.А. Цувіна. На думку вченої, аналіз норм ЦПК дає підстави стверджувати, що наділення судді під час процедури врегулювання спору за участю судді повноваженнями щодо пропонування сторонам можливих шляхів мирного врегулювання спорів не відповідає природі та сутності медіації, а скоріше подібне до консиліації, яка є окремим способом альтернативного вирішення спорів, за якого справа за угодою сторін передається консиліаторові, призначеному за згодою сторін. Якщо консиліатор обирається за згодою сторін, то врегулювання спору за участю судді здійснюється суддею, який відкрив провадження у справі. Аналізуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що Т.А. Цувіна вважає, що закріплений у ЦПК інститут врегулю-

вання спору за участю судді не може бути кваліфікований ані як модель присудової медіації, ані як модель присудової консиліації [5, с. 198]. Варто також звернути увагу на позицію Л.Д. Романадзе, яка не вважає врегулювання спору за участю судді медіацією. На думку науковця, це самостійна процедура, яка не має нічого спільного з класичною моделлю медіації. Більш слушним для медіаторів буде розглядати інститут врегулювання спору за участю судді просто як нову в українській практиці гібридну примирювальну процедуру, що не є медіацією [6, с. 85].

На думку О.Б. Тиханського, врегулювання спору за участю судді є альтернативним способом урегулювання саме цивільного спору. Науковець зараховує цей інститут до примирних процедур. Він виділяє такі специфічні ознаки, що вирізняють цей інститут із-поміж інших альтернативних способів урегулювання спорів і примирних процедур у праві та цивільному процесі: 1) темпоральні межі проведення цієї процедури: а) змога урегулювати спір за участю судді до початку вирішення справи по суті (ч. 1 ст. 201 ЦПК України); б) здійснення процесу врегулювання в межах розумного строку, проте не більше ніж тридцять днів із дня постановлення ухвали про його проведення; 2) урегулювання спору здійснює суддя, який розглядає справу, у чому вбачаються риси залучення спеціалізованого учасника медіації, що веде переговори. Однак суддя не домовляється зі сторонами, а сприяє їм у врегулюванні спору шляхом з'ясування підстав і предмета спору, роз'яснення сторонам предмета доказування у справі, здійснення інших дій, спрямованих на мирне врегулювання сторонами спору; 3) дії судді спрямовані на сприяння врегулюванню цивільного спору: він може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору (характер переговорів, які має проводити суддя), не надаючи сторонам юридичних консультацій чи оцінки доказів [7, с. 38].

Варто зауважити, що врегулювання спору за участю судді допускається виключно до початку розгляду справи по суті та за згодою сторін. Проведення врегулювання спору за участю судді не допускається, якщо одна зі сторін заперечує проти такого порядку розгляду справи, а також якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги згідно з ч. 2 ст. 201 ЦПК [8].

За наявності згоди сторін під час проведення підготовчого засідання до початку розгляду справи по суті суд встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді. Щодо тривалості врегулювання, то воно проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів із дня постановлення ухвали про його проведення. Сам строк проведення врегулювання спору за участю судді продовженню не підлягає. Так само заборонено проводити врегулювання спору за участю судді повторно.

Процесуальне закріплення цього процесу відбувається шляхом постановлення ухвали, а безпосередньо проведення у справі зупиняється.

У ст. 203 ЦПК України зазначений конкретний порядок врегулювання спору за участю судді. Так, у цій статті зазначено, що врегулювання спору може проводитися у двох формах – спільні або закриті наради. Спільні наради проводяться за участю усіх сторін, їх представників та судді, а закриті наради – лише за ініціативою судді з кожною із сторін окремо. В цій статті зазначається порядок дій, які має вчинити суддя на початку та протягом цього процесу з урегулювання спору за участю судді. Суддя під час закритих нарад може звертати увагу сторони на практику застосування норм права в аналогічних ситуаціях, а також пропонувати можливі шляхи вирішення цього спору. Разом із тим варто мати на увазі, що суддя не може давати юридичні рекомендації сторонам або оцінку доказам.

Досягнення згоди між сторонами правовідносин та врегулювання конфліктів протягом усієї історії людства було визначальною метою регулювання будь-яких сус-

пільних відносин. Водночас самі дії з урегулювання спорів теж формують певні особливі суспільні відносини між самими сторонами такого конфлікту з можливістю залучення третіх осіб. Описані суспільні відносини, як і будь-які інші, потребують певного правового регулювання та правової визначеності, що і стало передумовою для формування у системі права окремого інституту примирення сторін.

У дослідженнях інституту примирення в праві вчена Т.В. Чернишова зосередила увагу на його комплексному, міжгалузевому характері та запропонувала кілька критеріїв поділу класифікації видів загального примирення під час вирішення юридичних конфліктів [9, с. 22]. Основною підставою такої класифікації примирення вона визначає галузеву природу відповідних правовідносин, із приводу яких і виникають юридичні конфлікти: примирення сторін приватноправових і публічно-правових конфліктів; примирення сторін міжнародних та внутрішньодержавних спорів; примирення сторін внутрішніх (внутрішньо корпоративних) і зовнішніх (зовнішньо корпоративних) конфліктів; вирішення конфліктів між приватними особами, публічними особами і зі змішаним складом учасників. Вищенаведене дає підстави вважати, що інститут врегулювання спору сторін за участю судді в цивільному судочинстві є частиною більшого за обсягом, комплексного і міжгалузевого інституту примирення в праві, що володіє усіма загальними ознаками, які характерні як для примирення під час вирішення цивільних спорів, так і примирення під час вирішення в інших галузях права. Водночас слід наголосити на тому, що інституту врегулювання спору за участю судді в цивільному судочинстві притаманні також і певні особливі ознаки, викликані специфікою спорів, матеріально-правових та процесуальних норм, які регулюють ці відносини. Ці особливості дали змогу виокремити примирення у цивільному процесі в самостійний, вужчий, спеціалізований правовий інститут у системі права.

Характеризуючи примирення сторін у цивільному судочинстві за участю судді як правовий інститут, варто звернути увагу на сукупність правових норм, які регулюють цей пласт суспільних відносин. Безпосередньо цей процес, а також права та обов'язки сторін під час його проведення регламентовані нормами Цивільного процесуального права доволі поверхнево. Цей факт відкриває широкі можливості для дослідження науковцями цієї процедури та залишає широкий простір для дій учасникам процедури [10, с. 116].

Але необхідно брати до уваги те, що вищезазначений інститут має низку недоліків. Йдеться про переважаність судів, а також про те, що деякі судді будуть розглядати інститут врегулювання спору за участю судді не як механізм розвантаження їхньої роботи, а як нову, цілком незрозумілу процедуру, на яку треба витратити величезну кількість часу. Як результат, набагато легше здійснювати правосуддя у звичний спосіб [11].

З іншої сторони, у практиці зарубіжних країн, зокрема країн Європейського Союзу, схожі форми врегулювання спору набувають дедалі більшого поширення і їх вже розглядають не як альтернативний спосіб вирішення спору, а як ефективний спосіб вирішення спору. Тому, можливо, деякі побоювання щодо ефективності врегулювання спору за участю судді є марними.

Щодо переваг цього інституту, то варто зазначити, що проведення врегулювання спору саме професійним та кваліфікованим суддею значно підвищить ефективність цього процесу. Суддя розуміє всі аспекти тих чи інших спірних правовідносин та приблизно знає фінальний результат розгляду цієї справи в суді. Він може роз'яснити сторонам перспективи вирішення їхньої справи, посиляючись на усталену судову практику в аналогічних справах. Можливо, саме це буде стимулювати сторони до мирного вирішення спору.

Зазначимо, що не всі судді підходять для ролі посередника між сторонами, адже не в усіх є відповідні навички та кваліфікація, щоб переконати сторони врегулювати спір ще до початку розгляду справи. Це значний недолік інституту врегулювання спору за участі судді, який буде виявлено вже безпосередньо під час проведення цієї процедури на практиці. Варто також мати на увазі, що багато суддів не будуть зацікавлені у витрачанні свого часу на врегулювання спору до розгляду справи по суті. Процесуальне законодавство не визначає, як саме буде враховуватися витрачений час на врегулювання спору за участі судді в загальне навантаження на суддів, а також не зазначає додаткові заохочення для суддів, яким вдасться примирити сторони.

Доходимо висновку, що врегулювання спору за участю судді ще рано вважати ідеальним процесуальним ін-

ститутом. Та якщо він буде вдало втілений на практиці, це значно зменшить навантаження на суддів та суди загалом. Однак не усі судді мають достатньо навичок та кваліфікації для того, щоб проводити процедуру врегулювання спору. Крім того, деякі судді просто не будуть зацікавлені в цьому процесі. Вони не будуть мати бажання заглиблюватися в конкретну справу, проводити консультаційний процес зі сторонами та сприяти їхньому примиренню. Їм буде значно легше розглянути справу за старою формалізованою процедурою. Тому важливою умовою популяризації цієї процедури примирення є своєчасне та зрозуміле роз'яснення сторонам їх права скористатися процедурою врегулювання спору за участю судді, суті та порядку її проведення, а також переваг процедури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Що таке процедура досудового врегулювання спорів за участю судді? URL: <https://adm.if.court.gov.ua/sud0970/dvs/whatis/>
2. Можайкіна О. Правовий аналіз врегулювання спору за участю судді. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 174–180.
3. Грень Н.М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 250 с.
4. Кіреева Н.О., Приймак Є.П. Поняття та правова природа процедури врегулювання спору за участю судді в цивільному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 48. Том 1. С. 94–97.
5. Цувіна Т.А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 7 лип. 2017 р. Київ: В.Д.Дакор, 2017. 238 с.
6. Романадзе Л.Д. Сдерживающие недостатки: Какие пробелы в проектах новых ХПК, ГПК и КАС будут мешать примирению сторон судьей или медиатором. *Закон и Бизнес*. 2017. URL: http://zib.com.ua/ru/print/128584-kakie-probeli_v-proektah-novih-hpk-gpk-i-kas-budut-meshat-pr.html.
7. Тиханський О.Б. Місце інституту врегулювання цивільного спору за участю судді в систематичі примирних процедур. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 31–39.
8. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
9. Чернышова Т. В. Примирение в праве : понятие и виды : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2012. 22 с.
10. Лазарев С.В. Основы судебного примирения. Москва : Инфотропик Медиа, 2011. 256 с.
11. Романадзе Л.Д. Врегулювання спору за участю судді та інші процесуальні новели: вплив на розвиток медіації. URL: <http://mediation.ua/wp-content/uploads/2017/05/Statyya-pro-Mediatsiyu-v-proektah-protses-kodeksiv-2.pdf>.